

Ernyey Gyula

A MŰFARAGÁSZATI TANMŰHELYTŐL
A KOMPLEX ÉPÍTÉSZETI TANSZÉKIG

Az iparművészeti oktatás Magyarországon a *M. Kir. Iparművészeti Tanoda* és azzal kapcsolatos *Műfaragászati tanműhely* megnyitásával indult 1880-ban. Elődeink olyannyira fontosnak tartották ezt az eseményt, hogy maga az oktatási miniszter, a kor kiváló kulturális politikusa, Trefort Ágoston nyitotta meg személyesen az intézményt az év november 24-én. Az alapító és megbízott vezető, Keleti Gusztáv festőművész „a művésziesebb jellegű fa- és bútortanítási iskolaszerű támogatásában” jelölte meg a képzés fő célját. A 15. életévüket betöltött és négy középiskolai osztályt végzett fiatalok jelentkezhettek a Tanodába, az ipari előképzettség ugyanis nem volt feltétel. Az egy, majd kétéves előkészítő és hároméves szakképzés programja a századfordulóra megnőtt, és a hosszabb tanulmányi idő elriasztóan hatott a jelentkező iparos fiatalokra. Tovább erősítette ezt a negatív tendenciát az 1884. évi ipartörvény, amely a Fővárosi Iparrajziskola megszervezését segítette elő 1886-ban. Az oktatásban kezdettől fogva – azt is mondhatnánk, hogy napjainkig – állandó vita tárgya volt az ipari és művészeti ismeretek összeegyeztetése, a gyakorlat és az elmélet súlyának meghatározása. A műhelygyakorlat és a tervezésemélet körüli folyamatos vita példája, hogy csak az 1904. évi szervezeti szabályzatot követően készült el az asztalosműhely, amely az időtől sem működött egészen 1916-ig.

Az első szakosztály után idővel több jött létre, és alakult ki a voltaképpeni iskola: 1883-ban másodikként az Ötvös, majd ugyanebben az évben – még a Mintarajziskolából áthelyezett – Fametsző osztály, 1884-ben pedig újabb kettő: a Díszítőfestő és a Rézmetsző, végül egy év múlva a Díszítő szobrászati osztály. 1890-ben esti tanfolyam indult az ipartestületek sürgetésére az ötvösök és a kárpitosok részére, az utóbbi lakberendező tagozat elnevezés-sel. (Megjegyzendő, hogy az Iparművészeti Társulat első közgyűlésén, 1885-ben is még csak három szakosztályt említettek, nevezetesen a fa- és fém-, az agyag- és kő-, valamint a papír-, bőr- és szövőiparét.) Az iskola kezdetben a főváros VI. kerületének különböző épületeiben működött, majd 1896-ban költözött a Lechner Ödön és Pártos Gyula tervei alapján frissen épített – az uralkodó által felavatott – Iparművészeti Múzeumba. Ez tette lehetővé, hogy az újabb igényeknek megfelelően új szakosztályok nyíljanak, így mindenekelőtt a bútortanítási szakirányból kifejlesztett lakásművészeti szakosztály 1899. elején.

Az 1911/12-es tanévtől az addigi kétéves előkészítő és hároméves szakirányú képzés helyébe hároméves középiskolai és kétéves felsőfokú tanfolyam lépett. Kezdetben világosan a gyakorló iparosok magasabb színvonalú oktatása volt a cél, 1900-tól pedig megkezdődött az intézményben az iparművészképzés is. Az 1909/1910-es tanévtől lett Györgyi Dénes az iskola tanára mintegy negyven éven át. Györgyi az 1917/18-as tanév

során a Magyar Mérnök és Építészegyletben számolt be a ma is korszerűnek mondható lakásművészeti programról: a növendékek az első két évben egyszerű tárgyakat, majd egyszerű bútorokat terveztek és részben ki is vitelezték azokat. A harmadik évben – az 1912-től az intézményben dolgozó Szablya-Frischauf Ferencnél – a lakás komplex tervezése, a negyedik és ötödik évben pedig – Györgyinél – reprezentatív lakások, üzletek, éttermek, bankok, szállók és kislakásos lakótelepek tervezése folyt. Györgyi a nagyobb tervek megoldására növendéki team-munka megszervezését is tervezte. Programja a két világháború közötti időszakban is irányadó maradt – sőt napjainkig mérce. Úgyszintén ma is továbbgondolásra érdemes oktatási forma volt az iparosok körében népszerű esti tanfolyam, ahol elméleti és gyakorlati művészeti képzést biztosítottak a fejlődni kívánó iparosoknak.

A századvég és a századforduló jeles tanárai között található Rauscher Lajos, Schikedanz Albert, Aigner Sándor, Gyalus László és Almási Balogh Lóránt, nem utolsósorban pedig az iskolában hosszan oktató Benczúr Béla. Ekkor szerezték szakmai végzettségüket: Fábrý Pál, az iskola életét hosszan meghatározó Kaesz Gyula, továbbá Kovács Zsuzsa és Tólos Gyula, hogy csak a legkülönbözőbb, későbbi irányzatok neves képviselőit említsük.

Az első világháború és a trianoni trauma után sokáig kereste helyét az iskola. Az 1924. évi új szervezeti szabályzat szerint végül az oktatás ideje hat évre emelkedett: a hároméves alsó fokú szaktanfolyam az „iparos képző” volt és a hároméves felsőfokú keretében történt az „iparművész” képzés. 1929-ben ezt a szerkezetet egyéves általános előkészítő, majd hároméves iparművészeti szaktanfolyam és kétéves művészképző váltotta fel. Ezzel az intézmény szervezeti felépítése akadémiai jelleget öltött, még ha hivatalosan nem is számított annak. Az építő-iparművész szakág felölelte a bútortervezést, valamint a belsőépítészeti és kiscsaládi ház-tervezést is.

1930-ban az Orsz. M. Kir. Iparművészeti Iskola nagyszabású jubiláris kiállítással ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját. Ekkortájt már Kaesz Gyula, Szablya-Frischauf Ferenc, Weichinger Károly és Györgyi Dénes adják meg a szakmai rangját a súlyos anyagi gondokkal küzdő intézménynek. Az építő iparművészeti szakosztály végzettjei két emeletnél nem magasabb épületek tervezési jogát nyerték el. Szablya-Frischauf Ferenc 1936-tól kezdődő igazgatósága alatt az 1936/37-es tanévtől kezdve hagyományossá vált az első két év gyakorlati képzése, és ezzel együtt átszervezte az iskola szerkezetét és gazdagította a műhelyeket is. A nagyarányú műhelyfejlesztés még az újabb háború ideje alatt is folyt. Szablya-Frischauf ugyancsak figyelemre méltóan szorgalmazta a középületek tervezésének nyilvános pályáztatását és azokon az iskola/szak szereplését. A '30-as évek végétől

több javaslat is született az oktatás korszerűsítésére, főiskolai színvonalú átalakítására. 1943-ra kialakult az intézményi tervezet, amely érettségihez kötötte a felvételit. A program véghezvitelét azonban a háborús események már meggátolták.

A két világháború közötti időszak kiemelkedő hallgatói között találjuk Bodon Sándor, Bozzay Dezső, Flach János, Gábrriel Frigyes, Haár Ferenc, Hornicsek László, Juhász László, Kemény Zoltán, Mánczos József, Mináry Pál és Németh István nevét – hogy csak a legjelesebbeket említsük a további időszak szempontjából.

A második világháború után, az országrengető gazdasági és politikai átalakulásokkal alapvető változások történtek az iskola életében is. A főiskolai szintű oktatás megteremtése halaszthatatlanná vált, bár az 1946. évi rendelet csupán az Iparművészeti Akadémia létesítéséről intézkedett.

A négyéves képzési idő és a hat szakosztály – köztük a belsőépítész, időközbeni változásokkal ugyan – máig tartó kialakítása végül is megtörtént. Györgyi Dénes igazgató nyugdíjazása után az új vezető Kozma Lajos lett rövid időre, majd a halála után Schubert Ernő kapott megbízást az 1949 és 1952 közötti évekre. 1949-től a tanulmányi idő öt év lett, és ezzel együtt az oktatási intézmény végre főiskolai rangot kapott és – mintegy fél évszázadra – új nevet: Magyar Iparművészeti Főiskola lett. A Belsőépítő főtantervező és belsőépítészeti tanszakra állt. Részben a szakot erősítette a Színpad főtantervező és díszlettervező és jelmeztervező szakágaival. Ebben az időben az ipari irányultság meghatározó vonása lett az oktatásnak, és ennek erősítésére részint új tervezőtanárok kerültek az iskolába (Juhász László, Dózsa-Farkas András), részint majd onnan kerültek ki a szakterület új intézménye(i)nek, így az 1954-ben létesített Iparművészeti Tanácsnak vezető munkatársai is.

Az 1952/53-as tanévtől az szak régi tanára: Kaesz Gyula lett az intézmény vezetője. 1954 októberében a főiskola nagy része, így a belsőépítő szak is az Üllői úti épületből Zugligetbe költözött, a Farkasdy Zoltán építész és társai által tervezett szocreál iskolaépületbe, amely a kétségtelen nagyobboldás és modernizálás mellett az intézmény kettészakításával is járt mind a mai napig. A következő évek során történt különféle tanszéki átszervezések után, 1957 elején újabb javaslat született a teljes „építőművész-képzésre” 1958-tól ugyan már Hincz Gyula festőművész volt az új főigazgató, de a belsőépítő iparművészeti képzés megerősítése céljával történt a (X) KÖZTI-ből (azaz a Középülettervező Vállalattól) meghívott Vass Antal, Németh István, valamint Szrogh György kinevezése a tanszékre.

1964-ben Pogány Frigyes műegyetemi tanár kapott megbízást a főigazgatói posztra, akinek belépésével újabb korszak kezdődött a nagy múltú szak életében is. Bár az állami oktatási reform a képzési időt előbb négy évre, majd négy és fél év diplomaidőre csökkentette, az ő vezetésével egyértelműen az egyetemi színvonalú építészeti képzés megteremtése volt a cél, mind szervezeti, mind tartalmi vonatkozásban. Az építész mérnök végzettségű építészettörténész Pogány Frigyes mindenkor a környezet alakítás komplex, az építész mint karmester irányításával történő megközelítését hangsúlyozta. Ennek szellemében 1965-től az immár újjászervezett szak és annak tanulmányi egysége: az Építész Tanszék vezetésével Szrogh György építész mérnököt bízta meg, az 1966-ban létesített Továbbképző tagozat irányításával pedig a korábbi tanszékvezetőt, Vass Antal építész-belsőépítész. A megemelt színvonalú építészeti képzésben részesült hallgatók rövidesen sikerrel szerepeltek nemzetközi pályázatokon is (Báthori Sándor, UIA-pályázat, 1965).

1971-ben a kormány – a többi felsőoktatási intézménnyel együtt – egyetemi rangra emelte az Iparművészeti Főiskolát. Ugyanebben az évben – az akadémiai rang elnyerésének 25. évfordulója alkalmából – emlékeztető kiállítás nyílt az Ernst Múzeumban 14 szakágazat eredményeinek bemutatására. E kiállítás hosszú időn át igazodási pontként – mérceként – szolgált az intézményi képzés számára. Azután is, hogy Pogány Frigyes röviddel későbbi – 1973. évi – kényszerű távozásával egy újabb korszak kezdődött a Főiskolán. Ennek folyamán megnőtt a tanszéki önállóság szerepe – egyszersmind meggyengült a határozott központi irányítás – egészen a nyolcvanas évek elejéig.

1983-tól az új rektor, Gergely István belsőépítész vezetésével nagyszabású reform kezdődött a nyugat-európai és amerikai oktatási felsőoktatásnak megfelelően, messze eltérve a hagyományos hazai egyetemi rendszertől. Az (1+3)+2 éves előbb főiskolai, majd egyetemi végzettséget adó új oktatási forma mellett alapvetően új szervezeti konstrukció is jött létre az Alapképző, a Tervezőképző, valamint a Mesterképző Intézet felállításával. A főiskolai képzésen belül nagyszámú anyag- és gyártásorientált kisebb szak létesült, köztük a Környezeti formatervező, amelyek párosával voltak választhatók, így az előbbi a fa-, fém- vagy műanyagipari szakképzéssel, míg egyetemi szinten ezek általánosító-összefoglaló oktatása: általános mesterfokozatú környezettervező képzése volt a cél. A hazai gyakorlattal azonban ez a kísérleti rendszer nem lett egyeztetve, így a megszokott egyetemi helyett főiskolai diplomával végzettek számos nehézséggel találkoztak a gyakorlatban, arról nem szólva, hogy továbbra is érvényben maradt az 1975. évi, a szabad művészeti tevékenységről intézkedő törvény.

Az intézmény a rendszerváltozás után – 1993-tól – a kétszintű (kétszakos főiskolai és egyszakos egyetemi) képzésről visszaállt az egyszakos, 5 éves, tanszéki rendszerben folyó képzésre. (A rektor Schrammel Imre keramikus volt.) Az újjászervezett tanszék vezetője a szak egykori végzettje, majd tanára, Ferencz István építész lett. Az Építész Tanszék nemcsak felvállalta a már hagyományosan közös – bútortervező, belsőépítész, építész – feladatkört, de a kilencvenes évek vége felé – 1997-ben – elnyerte diplomásai számára az építészmérnöki diplomával egyenértékű szakterületi besorolást is az Építész Kamara regiszterében. Ezzel együtt az ipari bútortervezők képzése 1999-ben átkerült az Ipari Formatervező Tanszékre.

1997-ben a Magyar Akkreditációs Bizottság döntése alapján a Magyar Iparművészeti Főiskola jogot nyert a doktori (művészeti intézményekben mesterképzési) program beindítására és a mesterfokozat (DLA) kiadására az Iparművészet művészetágban – elsőként az országban. 2001-től pedig megjelent mellette – B szakként – az Iparművészet-elmélet alprogram is. (Mindez elsősorban a tárgytervezőket érintette.)

A második évezred első évtizedében további jelentős változások történtek a szak életében. 2001-től az addigi egyetemi jellegű Főiskola nevében is megjelenítette intézményi besorolását, majd az újdonsült Magyar Iparművészeti Egyetem 2006-tól Moholy-Nagy Művészeti Egyetemre (MOME) változtatta nevét. Ferencz István 2002. évi eltávozásával előbb Turányi Gábor, majd 2003-tól Nagy Tamás építészmérnök lett a tanszékvezető, és általuk tovább erősödött az építészeti oktatás irányvonala.

A bolognai felsőoktatási rendszer országos bevezetésével összefüggésben 2007-ben a MOME-n is (újra) bevezetésre került a háromciklusú – főiskolai majd egyetemi és azt követő doktori – képzés. Az intézményi struktúra szintén megváltozott: 2010-től három szakintézetben folyik a kommunikáció-, tárgy- és tértervezés oktatása, ezek egyike napjainkban az Építészeti Tanszékből alakult Építészeti Intézet.

A személyi és szakmai feltételek megteremtődésével 2002-ben megindult az építészeti doktorképzés is. Így az iparművészeti programmal együtt létrejött az önálló Doktori Iskola létrehozásának lehetősége, amelynek vezetője Reimholz Péter építész, egyetemi tanár lett. Reimholz halálával Ferencz István építész, egyetemi tanár vette át a vezetést 2009-ben.

A második világháború után sokat változó, sokszor igen nehéz körülmények között működő szakról a szakterület kiválóságai kerültek ki az idő során, akik a komplexen értelmezett

építészeti kultúrát – a bútortervezést, belsőépítészetet és építészetet hol együtt, hol külön-külön – sikerrel képviselték és képviselik ma is itthon és külföldön egyaránt. A tanárok és az egykori végzettek közül csupán a legmagasabb állami elismerésben, a Kossuth- és Széchenyi, illetőleg Állami-díjban részesültek nevét említenénk ehelyütt az elmúlt fél évszázadból: 1956: Kaesz Gyula; 1980: Hornicsek László; 1983: Rubik Ernő; 1998: Király József; 2000: Reimholz Péter; 2006: Ferencz István.

A műfaragászati tanműhelytől a komplex építészeti tanszéki vezető úton megélt sok változás ellenére – úgy gondolom – ma is követhető-követendő cél a tanszék számára Pogány Frigyesnek a korszerűség- és megújulás-igényre vonatkozó egykori megfogalmazása: a képzés nem elégedhet meg azzal – írja, „hogy a konkrétan jelentkező gyakorlati, főképp ipari (tegyük hozzá, hogy manapság még inkább gazdasági-kereskedelmi) igények pusztán kiszolgálója legyen, a hagyományok helyes értelmezése mellett jövőbe lendítő erőt, fejlődésre ösztönző szellemi képességet kell kifejleszteni oktatásunkban”. Vagy ahogyan John Ruskin, az Iparművészeti Mozgalom kezdeményezője tömören meghirdette egykor: a fej, a szív és a kéz egységére kell törekednünk újra meg újra a kor kihívásainak megfelelően.

Ernyey Gyula

designer, történész, egyetemi tanár

(A Szerző a MIF/MOME professzoraként, elméleti intézetének korábbi vezetőjeként számos alkalommal foglalkozott az iparművészet és az oktatás helyzetével. Jelen tanulmányát e kötet részére összegzőként írta meg. – Szerk.)